

קינת דוד
(ש"ב א' יד-כז')

תהילה לגיבורים או לקח ללוחמים?

מקובל להתייחס אל קינת דוד בש"ב א' יז-כז' כאל הספד המביע את כאבו האישי של דוד על התבוסה בגלבו, הבא לקשור כתרים של גבורה לשאול ויהונתן, ולפאר את זכרם¹. הערכה כזו של הקינה מעוררת שאלה בדבר עיתויה, מאחר ועל פי פסוקים יא-יב', נסתיימו טקסי האבל לזכרם של הנופלים עוד בטרם נידון הנער העמלקי, ואילו הקינה מובאת. בכתובים לאחר שהומת. מכאן שנוצרת כפילות על מעמדי הספד, האחד ביא-יב' והשני ביז'-כז'. ככל כזה מעורר ספק בדבר טיבם וערכם של טקסי האבל הראשונים (יא-יב') שלא הצליחו למצות אה תחושת האבל ביום שהועד לכך. ואם נאמר כי קינת דוד נכללה אף היא במסגרת ההספדים של יום האבל, אלא שמטעמי עריכה, הובאה בכתובים רק מפסוק יז', מתעוררת שאלת חוסר ההתאמה בין מגמתם המוצהרת של ההספדים הראשונים - "על שאול ועל יהונתן בנו, ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב" (יב'), לבין מגמתה המפורשת של הקינה - "ללמד בני יהודה קשת" (יח). המגמות השונות של הקינה וההספדים, מייחדות כל אחד ממעמדים אלה למטרה נפרדת, ואין קינת דוד מסוג ההספדים שנסאו ביום האבל, על פי עדותם של הכתובים.

לפיכך, בהתחשב בסדר הכתובים המרחיק את קינת דוד (יז'-כז') מן ההספדים שבפסוק יב', ע"י סיפור מותו של הנער העמלקי (יג'-טז'), ובהתייחס לכותרות המעידות על מגמותיהם השונות של ההספדים והקינה, סביר להניח כי למרות גילויי הצער האישי המוצאים ביטוי בקינה, לא כיוון דוד למטרה זו בלבד, אלא ביקש לבטא בקינתו נושא נוסף שאינו תואם את טקסי האבל המסורתיים, ועל כן בחר לשאת אותה בנפרד, לאחר זמן.

על מנת לעמוד על מגמתה הייחודית של קינת דוד, ראוי לבחון בסקירה כללית את הפנים השונות שיש לקינות במקרא. מהותה של הקינה שהיא משקפת בדרך בלל את תגובתו האישית של המקונן, נוכח חווית המות או אבדן אחר שהוא עד להן. תחושות אישיות אלו קובעות את תגובתו של המקונן נוכח האסון, ומכתיבות את אפים של דברי ההספד. בהתאם לכך, ניתן למצוא במקרא קינות בעלות גוונים שונים של רגש, תוכן ואיכות.

בדוגמאות הבאות ניתן לגלות מניעים חוויתיים שונים שהביאו ליצירת הקינות:

1. קינת דוד בש"ב ג' לג'-לד', מבטאת את זעמו של דוד על רוצחיו של אבנר. "כנפול לפני בני עולה נפלת".
2. הקינה על מות אבשלום היא תוצאה של אהבה בלתי מסויגת ובלתי מבוקרת - "מי יתן מותי אני תחתיך".
3. קינה טקסית בעלת אופי רשמי מופיעה בירמיהו כ"ב יח' - "הוי אחי והוי אחות... הוי אדון והוי הדה".
4. יחזקאל מקונן על צור ושליטיה (כ"ז כ"ח) קינה שיש בה - א. לעג - "את אמרת אני כלילת יופי" (כ"ז ג'). ב. בקורת - "יען גבה לבך ותאמר אל אני" (כ"ח ב'). ג. שמחה לאיד - "כל ישבי האיים שממו עליך... היית ואינך עד עולם" (כ"ז לה'-לו).
5. מגילת איכה, קינה בקורתית המציגה -

א. חטאי העם שגרמו לאסון - "כי ה' הוגה על רב פשעיה" (א' ה'); "חטא חטאה ירושלים, על כן לנידה היתה" (א' ח'). ב. צידוק הדין - "צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי" (א' יח'). ג. לקח שנלמד מתוך האסון - "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה', נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים" (ג' מ'-מא'). למרות שניתן למצוא נקודות מגע ענייניות בין סוגי הקינות שנמנו כאן, כמו תאור האסון, תחושת הכאב וכד' ניתן לייחד כל אחת מהן כסוג נפרד על יסוד העילה שגרמה להווצרותה, והכוונה שהכתיבה את תכניה - כעס, אהבה, כבוד, שמחה לאיד וחשבון נפש.

השאלה המעלית לגבי קינת דוד תהא איפוא, מהו הדחף או שיקול הדעת, שהנחו את: דוד ביצירתה?

כאמור, מצהיר הכתוב על כוונתו של דוד - "ללמד בני יהודה קשת". על כן, ירידה למשמעותו של פסוק זה, תבהיר את המטרה אשר לשמה נשא דוד את הקינה, רש"י, רלב"ג, רד"ק ומלבי"ם, מפרשים פסוק זה על דרך הפשט, וגורסים כי דוד בקש להאיץ

בבני יהודה שיאמנו ידם בקשת, כאמצעי לחימה, למניעת אסון דומה בעתיד. מלבי"ם מרחיב פירוש זה בכך, שהוא מעלה מתוך הפשט מסקנה אודות איכותו הדתית הירודה של העם באותה עת. לדעתו העובדה שדוד צריך לדאוג לאימונם הצבאי של ישראל, מצביעה על כך, כי העם איבד את זכותו למעורבות נסית של ה' במלחמותיהם, כפי שהובטח למשה בפרשת "כי תשא" - "הנה אנכי כורת ברית, נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים, וראה כל העם אשר אתה בקרבך את מעשה ה', כי נורא הוא אשר אני עשה עמך. שמר לך את אשר אנכי מצוך היום, הנני גרש מפניך את האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי" (שמות ל"ד י"א). פסוקים אלה מכונים בפי מלבי"ם - "ספר הישר", וכך הוא קושר אותם לקינה ה"כתובה על ספר הישר" (יח). מסקנתו של מלבי"ם היא כי דוד נזקק "ללמד בני יהודה קשת" כאמצעי לחימה. מאחר ואינם עומדים בתנאי הברית שיזכו אותם במעורבות אלקית נסית במלחמותיהם, כפי שהובטח להם בספר הישר. בקשר לכך, מזכיר מלבי"ם את המעורבות הנסית הקדומה של ה' במלחמות כנען, ומאשר את דבריו בעזרת הפסוקים בשופטים ג' א'-ב' ד' "ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל, את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען, רק למען דעת דרות בני ישראל ללמדם מלחמה, רק אשר לפנים לא ידעום". לדעתו, הצירופים "מלחמות כנען" ו"ללמדם מלחמה", מכוונים לנסי ה' במלחמות כנען, וכוונת הפסוקים הללו להורות על החשיבות הקיימת ללמד העם את כוח ה' במלחמה. מפרשים נוספים² תמימי דעים עם מלבי"ם בענין זה, והם מסכמים כמוהו את תפיסת המקרא, כי סוד כוחו של ישראל במלחמה, אינו כח הנשק אלא "מעשה ה'" ³. תפיסה זו מופיעה במקרא פעמים רבות גם בצורה מפורשת, כמו בתהלים מ"ד א'-ז' - "אלהים, באזנינו שמענו... פעל פעלת... כי לא בחרבם ירשו ארץ, וזרועם לא הושיעה למו, כי ימינך ואור פניך כי רציתם... בך צרינו נגח, בשמך נבוס קמינו. כל לא בקשתי אבטח, וחרבי לא תושיעני"⁴.

המלך דוד תורם לא במעט לעיצוב התפיסה המקראית הזאת, כשהוא מציג בתקופות שונות של ח"ו, את בטחונו ואמונתו כי לא כח האיש הוא המכריע את גורל המערכה. הדברים נשמעים לראשונה בדבריו אל שאול - "ה' אשר הצילני מיד הארי ומיד הדב, הוא יצילני מיד הפלישתי הזה" (ש"א י"ז לז). לאחר מכן בדבריו אל גלית - "אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון, ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל... כי לא בחרב בחנית יהושיע ה', כי לה' המלחמה"⁵ (ש"א י"ז מה-מז). אמונתו של דוד, כי גורל המערכה אינו מוכרע באמצעים מוחשיים, אלא אך ורק בחסד ה', מתגלה בצורה מזוככת עוד יותר כשהוא משחרר עצמו מתלות לא רק בכלי נשק, אלא אף בכלי קדש. בהחזירו את ארון הברית⁶ ירושלימה, בברחו מפני אבשלום, הוא אומר לצדוק - "השב את ארון האלהים העיר, אם אמצא חן בעיני ה', והשיבני והראני אתו ואת נוהו. ואם כה יאמר, לא חפצתי בך, הנני יעשה לי כאשר טוב בעיניו". (ש"ב ט"ו כה-כו).

בהתחשב בגישתו העקבית והחד-משמעית של דוד, המכיר בכח ה' את הגורם הבלעדי המכריע את גורל המערכה, קשה להשלים עם הפירוש שהוצע בידי רש"י ואחרים, כי דוד מבקש להתמודד עם האסון הלאומי על ידי השבחת כשרם של בני יהודה בשימוש בקשת. אין לשכוח כי גם בקינה מזכיר דוד את מיומנותם של שאול ויהונתן בחרב ובקשת, ואין ספק כי מצביאים מעולים אלה דאגו להבטיח לעצמם צבא מאומן לרוחם,⁷ ובכל זאת לא מנעה מומחיות זו את מפלת הצבא בקרב. על כן, אין לקבל את הפסוק כפשטו, וראוי לראות ב"קשת", לשון סמלית ל"מעשה המלחמה", כמו שמסמלת במקומות אחרים ה"חרב" - "וחרב לא תעבר בארצכם" (ויקרא כ"ו ו')⁸ ה"קשת" וה"חץ", משמשים את דוד כסמלים למעשה המלחמה גם במקומות אחרים - "מלמד ידי למלחמה, ונחת קשת נחושה זרעתי" (ש"ב כ"ב לה), וכן "וישלח חצים ופיצם" (שם טו). מכאן שהצירוף "ללמד בני יהודה קשת", מביא רעיון מקביל לזה שנאמר בשופטים ג' ב' - "למען דעת דרות בני ישראל ללמדם מלחמה". כלומר, דוד מבקש על רקע התבוסה בגלבו, ללמד דרכי לחימה בהתאם לתפיסה המקראית והאישית שלו, הגורסת - "כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה', כי לה' המלחמה" (ש"א י"ז מז).

אמת, קשה להבחין בקריאה שוטפת כיצד משרתת הקינה את המגמה אליה מרמזת הכותרת. היפוכו של דבר, קל להתרשם כי דוד מהלל את גבורת הלוחמים את מיומנותם בכלי נשק, הוא מרבה לכנותם "גבורים", ומוסיף ביטויי חיבה וצער על נפילתם, ונראה שהם מוצגים כנושא להערצה ולחיקוי. אין להתכחש לרגשות הצער הכנים והנאמנים שבקינה, כאבו של דוד מתגלה בכל מעשיו מאז הגיעה אליו הבשורה המרה (יא-טז), וקריב לשער כי כאב זה שימש מניע להבאת גרסתו שלו על האסון, בכוונה למנוע

השנותו בעתיד. לעומת זאת, יש לבדוק את משקלם הערכי של תאורי הגבורה, ואת המשמעות המעניקת לכינוי "גבורים". בפסוק כ"ב - "מדם חללים מחלב גבורים, קשת יהונתן לא נסוג אחר..." אנו עדים כי התואר "גבורים" נופל גם בחלקם של אויבי ישראל אשר נפלו בידי שאול ויהונתן, כשם ששאול ויהונתן המכונים אף הם "גבורים", נפלו עתה בידי האויב. מכאן שכינוי זה אינו משקף מעמד רב עצמה ונושא להערצה, אלא מצב יחסי המחליף יעדים, כאשר גיבור נופל ביד גיבוי ממנו, וחוזר חלילה⁹. על כן, אין לראות בכינויי הגבורה שמעניק דוד ללוחמים, ביטויי הערצה דווקא, אלא תאור המציאות ממנה מבקש דוד להפיק את הלקח לבני יהודה, שהוא לקח הנובע ממפלת הגיבורים בקרב הגלבע. הלקח העוסק בסיבת התבוסה מובע בפסוק כא' - "שם נגעל מגן גבורים, מגן שאול בלי משיח בשמן".

פרשנים חלוקים בדעותיהם בשאלה מיהו נושא הפסוק - "בלי משיח בשמן", שאול או מגינו? רש"י סובר שהכוונה למגיניו של שאול, שהיה פגום באיכותו - "מגיני עור היו להם, וכשיוצאין למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין המכה עליו מחליק" ומגיניו של שאול "פלט שומנו ולא נדבק בו, ונעשה כאילו לא נמשח בשמן", לעומת זאת גורס מלב"ם, "כי לא כיון במגן זה על מגן ממש המשוח בשמן, אלא על מגן מליציי, שהוא זכות שאול ובניו, שהיה זכותו מגן לעמו וסתר לעדתו... ר"ל, לא מגן של עור רק מגן של זכות... לא הועיל להם זכותו, אין זה כי נסתלק השפע מלמעלה". ר' ישעיה ורד"ק מסכימים שהדברים מכוונים לשאול - "כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך" (רד"ק).

פרט לרש"י, תומכים הפרשנים בדעה כי הקינה משקפת את התפיסה שתבוסת שאול בגלבע, היתה תוצאה של הסרת התמיכה האלוקית שהגנה עליו מכח משיחתו בשמן מלכות. ואכן, קיימת עדיפות ברורה לתפיסה זו, בהיותה תואמת את התפיסה המקראית בכלל, ואת תפיסתו של דוד בפרט, הגורסות כי גורל המערכה אינו נקבע בכח הנשק ביד האדם, אלא ביד ה', אם כך ניתן לסכם מעתה, כי דוד מבקש ללמד שהכשלוך בקרב היה תוצאה של הסרת הגנת ה' מעם שאול. מאחר וזכותו של שאול להגנה אלוקית, מכח משיחתו למלכות - נגעלה,¹⁰ נמאסה בעיני ה'.

הצגת תבוסת שאול מחמת היותו מאוס בעיני ה'. הינה ברוח הדברים שאמר שמואל לשאול בש"א ט"ו כו' - "וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל"¹¹. ועל אבדן זה של זכות שאול למלכות, אומר דוד כי הפך להיות - "בלי משיח בשמן". עם אבדן זכותו למלכות.. נמאסה - נגעלה גם זכות ההגנה שהוענקה לו בעקבות משיחתו בשמן, ועל כן - "שם נגעל מגן גבורים, מגן שאול בלי משיח בשמן".

דוד בחר להשתמש בפעל "געל", לתאור יחסו השלילי של ה' אל שאול, ולא ב"מאס" כמו שעשה שמואל, כי "געל" מתקשר, כפי שנראה להלן, בצורה אסוציאטיבית עם ראשיתו של פסוק כא' - "הרי בגלבע, אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומות". פנית דוד אל הרי הגלבע, מתפרשת לעתים קרובות כקללה שדוד שילח אל מקום האסון, מתוך התרגשות וכאב¹². פירוש כזה אינו תואם את התפיסה כי דוד רואה בתבוסה דין שמים ולא כשלוך צבאי בלבד¹³. מלב"ם מוצא בדברי דוד קשר בין העדר ברכת שמים מהרי הגלבע, בטל ובמטר, לבין העובדה שבמקום זה נמנעה ברכת שמים משאול. פירוש כזה קושר את גורל האדם לגורל האדמה שהיא מתקיים עליה. תלות בזו בין האדם לאדמה כבר הוצגה בעבר בספר ויקרא במקום שנקשרת שממת הארץ בעובדה שה' גועל את עמו - "וגעלה נפשי אתכם, ונתתי את עריכם הרבה... והשימותי את הארץ... והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה" (כ"ו ל-לג). גם ירמיהו מזכיר קשר זה, כאשר הוא תולה את העדר הגשמים בארץ (פרק י"ד), באפשרות שה' גועל ומואס בעמו - "המאס מאסת את יהודה, אם בציון געלה נפשך?" (פס' יט). ברור שבעיני הנביא יש קשר ישיר בין עצירת הגשמים, לבין האפשרות שה' גועל את עמו. וכך צופה גם דוד גורל דומה להרי הגלבע, באשר "שם נגעל מגן גבורים". נראה שדוד משתמש בפעל "געל" לבטא את יחס ה' לשאול, ולא ב"מאס" כפי שעשה שמואל, מאחר ו"געל" הוא הפעל שבאמצעותו הוצג לראשונה, העקרון התולה את גורל האדם לגורל האדמה שהוא קשור בה (ויקרא כ"ו ל-לג). על עקרון זה מבסס דוד את פניתו להרי הגלבע, כפי שעשה בו שימוש בתקופה מאוחרת יותר, ירמיהו.

עתה, משהוברה מגמת הקינה, ללמד הלכות מלחמה על רקע התבוסה, שהיא תוצאת מאיסתו של שאול בעיני ה', ברור מדוע לא יכולים דברים אלה להאמר במסגרת טקסי האבל שבפסוק יב'. קינה זו אינה באה להלל, אלא לעשות חשבון נפש לאומי-דתי שאינו כולל את שבחם של הנופלים, מעין מה שנעשה במגילת איכה.

המסקנה הנובעת מהקינה, כי התנהגותו של האדם ומעמדו בעיני ה', הם הקובעים את גורלו גם בשדה הקרב, נלמדת מתוכה בדרך השלילה - מכלל ה"לא" ניתן להסיק מהו ה"ה". אבל במקום אחר, בשירת דוד ב"ב פרק כ"ב, משמיע דוד תורה זו בלשון חיובית - "יגמלני ה' כצדקתי, כבר ידי ישיב לי, כי שמרתי דרכי ה', ולא רשעתי מאלוהי, כי כל משפטו לנגדי וחקתי לא אסור ממנה. ואהיה תמים לו, ואשתמרה מעוני. וישב ה' לי כצדקתי, כברי לנגד עיניו" (כ"א-כ"ה).

בשירה זו, יש התבוננות חיובית גם בנושאים נוספים הנמצאים בקינה. כך ששתי יצירותיו אלה של דוד, נוגעות מכיוונים מנוגדים במצבים הקשורים בכשר עמידתו של האדם במלחמה.

השוואה בין מצב הגיבור בקינה, לבין המשורר בשירה, מעמיקה את משמעותם של דברי הקינה.

קינת דוד (ש"ב א' יז'-כז) - שירת דוד (ש"ב פרק כ"ב)

הכתובים	תאור המצב	הפסוקים	לעומת	תאור המצב	הכתובים
"את עם עני תושיע, ועיניך על רמים תשפיל" (כח)	ה' קובע את תוצאות המאבק	יט', כא', כב' כה'; כז'	-	ה' קובע את תוצאות המאבק	"את עם עני תושיע, ועיניך על רמים תשפיל" (כח)
"יחלצני כי חפץ בי" (כ)	ה' מושיע את בחיריו	כא'	-	ה' מושיע את בחיריו	"יחלצני כי חפץ בי" (כ)
"וישלח חצים ופיצם, ברק ויהם" (טו')	כלי המלחמה המכריעים, ביד ה'	כב'	-	כלי המלחמה המכריעים, ביד ה'	"וישלח חצים ופיצם, ברק ויהם" (טו')
"מהלל אקרא ה', ומאיבי אושע" (ד')	המאמין נושע לעולם, בכח ה'	כב'	-	המאמין נושע לעולם, בכח ה'	"מהלל אקרא ה', ומאיבי אושע" (ד')
"יצילני מאיבי עז, משנאי כי אמצו ממני" (יח')	המאמין נושע לעולם, בכח ה'	כב', כג'	-	המאמין נושע לעולם, בכח ה'	"יצילני מאיבי עז, משנאי כי אמצו ממני" (יח')
"בכה ארץ גדוד, באלהי אדלג שור" (ל)	הכח העומד לרשות המשורר - הוא על-טבעי	יט', כז'	-	הכח העומד לרשות המשורר - הוא על-טבעי	"בכה ארץ גדוד, באלהי אדלג שור" (ל)
"על במתי יעמידני" (לד')	עמידת המשורר איתנה, בחסדי ה'	כא'	-	עמידת המשורר איתנה, בחסדי ה'	"על במתי יעמידני" (לד')
"תרחיב צעדי תחתני, ולא מעדו קרסלי" (לז')	ה' הוא מגן האדם	כא'	-	ה' הוא מגן האדם	"תרחיב צעדי תחתני, ולא מעדו קרסלי" (לז')
"אלהי צורי אחסה בו, מגני וקרן ישעי" (ב')	ה' הוא מגן האדם	כא'	-	ה' הוא מגן האדם	"אלהי צורי אחסה בו, מגני וקרן ישעי" (ב')
"ותתן לי מגן ישעך" (לו')	ה' הוא מגן האדם	כא'	-	ה' הוא מגן האדם	"ותתן לי מגן ישעך" (לו')
"עושה חסד למשיחו" (נא')	ה' הוא מגן האדם	כא'	-	ה' הוא מגן האדם	"עושה חסד למשיחו" (נא')
"עם לא ידעתי עבדני, בני נכר יתכחשו לי, לשמוע און ישמעו לי" (מד'-מה')	יוקרתו של המשורר	כ'	-	יוקרתו של המשורר	"עם לא ידעתי עבדני, בני נכר יתכחשו לי, לשמוע און ישמעו לי" (מד'-מה')

העובדה שהשירה מתארת את כשר הפכית מתנאי הקרב בגלבו, מחזקת את לחימה של האדם הראוי לחסד ה', בצורה הנימה הבקרתית שנחשפה בקינה.

בתוך: בשדה חמ"ד, תשרי-חשוון תשמ"ה, עמ' 25-20.

¹ כך אצל ר"ף אברבנאל, י. קיל בפירושו לש"ב, דעת מקרא, מוסד הרב קוק ירושלים 1981.

² ר' ישעיה, רלב"ג, רד"ק וי. קויפמן, ספר שופטי, קרית ספר 1978, עמ' 100.

³ י. קויפמן, שם.

⁴ וכן בשמות י"ד יד', דבה"ב כ' טו' ועוד.

⁵ כך גם בש"ב כ"ב, ג' כ' כח' לא' מ'.

⁶ כזכור משמש ארון הברית ככח לחימה (ש"א ד' ג', י"ד יח', במדבר י"ד מד').

⁷ על מאמציו של שאול להרכיב צבא יעיל וכשיר ניתן ללמוד מש"א י"ד נב' - "וראה שאול כל איש גבור וכל בן חיל ויאספהו אליו".

⁸ דוגמאות נוספות לשימוש שנעשה בכלי נשק לסמל את מושג ה'מלחמה' כערך מופשט, בירמיהו י"ד טו', כ"ה כט', נ' לה'; יחזקאל ו' ג', י"ד כא'; הושע א' ז', ב' כ'; תהלים ע"ו ד'.

⁹ חוסר האונים של הגבורה האנושית מופיע גם בש"א ב' ד', ירמיהו מ"ו יב', עמוס ב' יד'. לעומת זאת הגבורה האמיתית היא ביד ה' - דברים י יז', צפניה ג' יז', תהילים כ"ד ה'. דבה"א כ"ט יא' ועוד.

¹⁰ משמעות "נגעל" הוא "נמאס", כמו שמשמע מהתקבולות - "לא מאסתים ולא געלתים" (ויקרא כ"ו מד) ו- "המאס מאסת את יהודה, אם בציון געלה נפשך" (ירמיהו י"ד יט').

¹¹ וכן גם בש"א ט"ו כג', ט"ז א'.

¹² כך מפרשים רלב"ג, מצודת ציון, י. קיל (הע' ו).

¹³ י.ח. טיגאי, אנציקלופדיה מקראית ז', ערך 'קינה', עמ' 126-127, עומד על הזרות שבראית דברי דוד כקללה - "לקללת מקום האסון, אין אח בקינות מקראיות".